

УДК 342:78

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.9>**Р. Р. Калин**

*аспірантка кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
orcid.org/0009-0007-4576-533X*

ДЖЕРЕЛА ПРАВА У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ВИКОНАВЦІВ НА РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено комплексний науковий аналіз джерел права у сфері забезпечення правового регулювання охорони прав виконавців на результати творчої діяльності. На основі конституційних норм, міжнародних договорів, актів права Європейського Союзу та національного законодавства України здійснено систематизацію джерел, що формують правовий механізм захисту прав виконавців. Особливу увагу приділено тому, що в умовах євроатлантичного вибору України, наближення до стандартів ЄС та розвитку цифрового середовища, охорона прав виконавців потребує особливого законодавчого вдосконалення. Здійснено науковий аналіз положень Конституції України, що закріплюють гарантії свободи творчості, права власності на результати інтелектуальної праці, а також обов'язок держави підтримувати культуру й мистецтво. Розкрито зміст і значення міжнародних актів, зокрема Римської та Женевської конвенцій, Угоди TRIPS, Договору ВОІВ (WPPT), які закріплюють основоположні права виконавців на фіксацію, відтворення, трансляцію виконань і отримання справедливої винагороди. Окремо здійснено науковий аналіз директив ЄС, які визначають права виконавців у сфері цифрового середовища, встановлюють мінімальні строки охорони та регламентують механізми колективного управління. Досліджено положення національного законодавства України: Цивільного кодексу, законів «Про авторське право і суміжні права», «Про медіа» та підзаконних актів, що забезпечують реалізацію виконавських прав. Акцентовано, що в умовах повномасштабного російського вторгнення зростає значення культури як сфери національної ідентичності, а самі виконавці стають своєрідними комунікаторами України у світі, залучаючи підтримку, інвестиції та сприяючи зміцненню міжнародної солідарності. Стаття доводить, що система джерел права має створювати підґрунтя для ефективного захисту виконавських прав відповідно до сучасних викликів і стратегічних цілей України.

Ключові слова: авторське право і суміжні права, закон, інтерес матеріальний, інтерес моральний, зобов'язання держави, механізм правовий, медіа, охорона прав виконавців, право власності на результати інтелектуальної праці, право на відтворення, право на отримання справедливої винагороди, право на свободу творчості, результат творчої діяльності.

Kalyn R. R. SOURCES OF LAW IN THE FIELD OF LEGAL REGULATION OF THE PROTECTION OF PERFORMERS' RIGHTS TO THE RESULTS OF CREATIVE ACTIVITY

The article provides a comprehensive scholarly analysis of the sources of law in the field of legal regulation of the protection of performers' rights to the results of creative activity. Based on the constitutional norms, international treaties, acts of the European Union law, and the national legislation of Ukraine, a systematization of the sources forming the legal mechanism for the protection of performers is carried out. Special attention is paid to the fact that in the context of Ukraine's Euro-Atlantic choice, approximation to EU standards, and the development of the digital environment, the protection of performers' rights requires special legislative improvement. A scientific analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine is carried out, which enshrine guarantees of freedom of creativity, property rights to the results of intellectual work, as well as the duty of the state to support culture and art. The content and significance of international acts are revealed the Rome and Geneva Conventions, the TRIPS Agreement, and the WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT), which establish the fundamental rights of performers to fixation, reproduction, broadcasting of performances, and receiving fair remuneration. A separate scholarly analysis is conducted of the EU directives, which define the rights of performers in the digital environment, establish minimum terms of protection, and regulate mechanisms of collective management. The provisions of the national legislation of Ukraine are examined, including the Civil Code, the Law "On Copyright and Related Rights", the Law "On Media", and subordinate acts that ensure the implementation of performers' rights. It is emphasized that under the conditions of the full-scale Russian invasion, the importance of culture as a sphere of national identity is increasing, and the performers themselves become a kind of communicators of Ukraine in the world, attracting support, investments, and contributing to the strengthening of international solidarity. The article proves that the system of sources of law provides a foundation for the effective protection of performers' rights in accordance with modern challenges and the strategic goals of Ukraine.

Key words: copyright and related rights, fair remuneration right, intellectual labor results ownership right, legal mechanism, mass media, material interest, moral interest, performers' rights protection, property right to the results of intellectual activity, reproduction right, result of creative activity, right to freedom of creativity, state obligation, the law.

Вступ. Актуальність теми «Джерела права у сфері забезпечення правового регулювання охорони прав виконавців на результат творчої діяльності» обумовлена декількома ключовими факторами.

По-перше, прагнення України до інтеграції в європейський та євроатлантичний простір вимагає гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу, що безпосеред-

ньо стосується сфери інтелектуальної власності, зокрема охорони прав виконавців. Саме виконання європейських стандартів захисту виконавських прав є однією із умов укладення Угоди про асоціацію Україна-ЄС та подальшої адаптації законодавства.

По-друге, забезпечення прав виконавців стає особливо важливим в умовах динамічного розвитку цифрових технологій та інформаційного суспільства, що змінює форми створення, використання та обігу творчих результатів, вимагаючи оновлення правових інструментів захисту виконавців.

По-третє, актуальність тематики значно зросла у зв'язку з повномасштабним російським збройним вторгненням, що несе загрозу культурній ідентичності України. Українські виконавці, митці та артисти виконують не лише творчу, але й стратегічну місію – стають амбасадорами української культури у світі, через власні виступи формуючи міжнародну підтримку, залучаючи увагу до потреб Збройних сил України, сил безпеки та оборони, підтримуючи гуманітарні та військові ініціативи, сприяючи залученню іноземної допомоги. Виконавці фактично перетворюються на «культурних комівоажерів» українського народу, які, використовуючи силу мистецтва, доносять правду про Україну світовій спільноті, зміцнюють довіру до держави, мобілізують підтримку, у тому числі й інвестиційну, для післявоєнної відбудови. У цих умовах питання належного правового забезпечення, ефективного захисту та реалізації прав виконавців є не лише юридичною, але й національно-стратегічною проблемою, що потребує належного наукового аналізу та законотворчої уваги.

Тому системний науковий аналіз джерел права у сфері охорони прав виконавців відповідає як вимогам європейських цінностей, так і потребам українського суспільства в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До певних аспектів правового регулювання охорони прав виконавців на результати творчої діяльності в Україні звертали свою увагу такі вчені, як А. Аксютіна, С. Бондаренко, А. Буравська, І. Верес, В. Фелик, Дж. Іzzo, М. Кельман, Р. Кельман, Л. Майданик, Т. Макаришева, О. Нестерцова-Собакар, О. Шишка, Р. Шишка, В. Тропін, Л. Щерба та ін. Проте вони свої наукові зусилля безпосередньо на предметі нашого наукового аналізу не зосереджували.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії права, доктринальних поглядів вчених та чинного міжнародного, європейського та національного законодавства розкрити джерела права у сфері охорони прав виконавців.

Виклад основного матеріалу. Конституція України встановлює фундаментальні гаран-

тії захисту творчих прав, визнаючи результати інтелектуальної і творчої діяльності складовою частиною прав людини. У статті 41 Конституції закріплено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що підтверджує на конституційному рівні охорону не лише матеріальної, але й нематеріальної власності, включаючи результати мистецької, літературної, наукової, технічної творчості. Стаття 54 Конституції України гарантує кожному свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», виконавець – це особа, яка подає для сприйняття твір літератури чи мистецтва шляхом виконання, співу, читання, декламації, гри на музичних інструментах або іншим чином. До виконавців належать актори, співаки, музиканти, диригенти, танцюристи, оркестри, хори та інші учасники творчого процесу. Виконавець є центральною фігурою у сфері суміжних прав, оскільки саме він надає твору живого характеру та доводить його до публіки, що зумовлює необхідність спеціальної правової охорони [2].

Професор Р. Шишка доводить, що правове регулювання охорони прав виконавців на результат творчої діяльності є одним із видів охорони суміжних прав – це комплекс прав, які забезпечують охорону немайнових та майнових інтересів осіб, що створюють та відтворюють творчу інтерпретацію творів, зокрема виконавців, виробників фонограм, відеограм та організацій мовлення. Важливою складовою є виконавські права, які стосуються фіксації, публічного виконання, передачі та використання виконань незалежно від прав на сам твір. Ці права гарантують можливість контролю над відтворенням та поширенням результатів виступів, навіть якщо твір є суспільним надбанням. Унікальність суміжних прав полягає в тому, що вони не лише охороняють творчий результат, але й формують підґрунтя для організації підприємницької діяльності в сфері шоу-бізнесу та креативних індустрій [3].

Професор Д. Іzzo (Jeffrey Izzo), кафедри музичної індустрії Каліфорнійського державного університету в Нортріджі, розкриває, що правове регулювання прав виконавців традиційно поступалося увагою порівняно з авторськими правами на твори. Становлення системи захисту виконавців ускладнилося з появою цифрових технологій та Інтернету, які значно полегшили копіювання та розповсюдження записів виступів без згоди виконавців. Саме цифрова епоха зробила проблему порушення виконавських прав глобальною,

оскільки виконання миттєво стають доступними у будь-якій точці світу. Суміжні права виконавців – це права осіб, які втілюють твір у матеріальній формі шляхом виконання (співаків, акторів, музикантів тощо). Ці права стосуються не змісту твору, а самого факту виконання, що може бути зафіксоване та використане. Суміжні права забезпечують виконавцям можливість контролювати запис, трансляцію, поширення і використання їх виконань, навіть якщо сам твір є суспільним надбанням [4].

Українські вчені А. Аксютіна, О. Нестерцова-Собакар, В. Тропін доводять, що правове регулювання охорони прав виконавців на результат творчої діяльності здійснюється в межах так званих суміжних прав, які є складовою частиною системи авторського права. До виконавців належать особи, що втілюють твір у матеріальній формі шляхом публічного виконання – актори, музиканти, диригенти, співаки тощо. Законодавство надає виконавцям особисті немайнові та майнові права, зокрема право вимагати визнання авторства, протидіяти спотворенню виступу та отримувати винагороду за використання результату виконання. Система охорони прав виконавців передбачає захист від неправомірного використання їхнього виконання, яке може бути зафіксоване технічними засобами й використане без згоди виконавця [5].

Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 р.) закріпила базові права виконавців на міжнародному рівні. Вона визнає право виконавців дозволяти або забороняти фіксацію своїх виконань (запис на фонограми) та їхнє пряме чи опосередковане використання. Виконавцям гарантується право контролювати трансляцію своїх виконань по радіо чи телебаченню без їхньої згоди. Конвенція також надає виконавцям особисті немайнові права. Йдеться про право на ім'я та захист виконання від будь-якого спотворення, скорочення чи іншого втручання, яке може завдати шкоди їхній репутації [6]. Женевська конвенція про охорону прав виробників фонограм від незаконного відтворення фонограм (1971 р.) спрямована насамперед на захист виробників фонограм, але має важливе значення і для виконавців. Оскільки більшість виконань закріплюються саме у вигляді фонограм, ця конвенція опосередковано забезпечує і права виконавців. У конвенції встановлено механізми захисту від незаконного копіювання та розповсюдження фонограм, що охоплює і фіксацію виконань. Завдяки положенням цієї конвенції виконавці отримують додатковий рівень охорони своїх прав [7]. Угода TRIPS (1994 р.) включила до стандартів СОТ норми про охорону прав виконавців як складову суміжних прав. Угода вимагає від країн-членів забезпечу-

вати виконавцям права, що відповідають вимогам Римської конвенції. Зокрема, йдеться про право дозволяти фіксацію виконання, поширення та трансляцію. TRIPS значно підсилила захист майнових прав виконавців, встановивши вимогу забезпечувати виконавцям ефективні засоби захисту у судовому порядку [8].

Європейське регулювання прав виконавців базується на узгодженій системі директив та міжнародних договорів, спрямованих на гармонізацію норм держав-членів. Основою є Директива 92/100/ЄЕС, що закріпила право виконавців дозволяти чи забороняти прокат виконань. Подальший розвиток отримала через Директиву 93/83/ЄЕС, яка охопила питання супутникового мовлення та кабельної ретрансляції. Важливу роль відіграла Директива 93/98/ЄЕС, яка визначила мінімальні строки охорони виконавських прав – спочатку 50 років, а згодом продовжені Директивою 2011/77/ЄС до 70 років. Директива 2001/29/ЄС адаптувала охорону прав виконавців до цифрової епохи, закріпивши їх виключне право на відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення та технічний захист виконань (DRM) [3].

Зокрема, Директива 2001/29/ЄС встановлює правову основу для гармонізації авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві, забезпечуючи баланс між інтересами правовласників і користувачів. Її основна мета – адаптація законодавства держав-членів ЄС до технологічних змін, зокрема цифровізації й поширення творів через Інтернет. Директива закріплює виключне право авторів на відтворення, розповсюдження і сповіщення творів для загального доступу, а також визначає перелік можливих обмежень і винятків із цих прав для забезпечення суспільних інтересів, таких як освіта, дослідження, бібліотечне використання [9].

Національне законодавство України забезпечує комплексну охорону прав виконавців через низку спеціальних законів та приєднання до міжнародних актів. Базовим документом є Цивільний кодекс України, а основним спеціальним нормативно-правовим актом – Закон України «Про авторське право і суміжні права», який закріплює за виконавцями як особисті немайнові права (право на ім'я, захист від спотворення), так і виключні майнові права (запис, трансляція, розповсюдження тощо). Цивільний кодекс України (глава 47) регулює питання суміжних прав, у тому числі прав виконавців. Він закріплює їхні особисті немайнові права: право на ім'я, право на захист виконання від спотворення та інші права, що пов'язані з особистими інтересами виконавця. Ці права є невідчужуваними та діють довічно. Щодо майнових прав, виконавцю надано право дозволяти або забороняти використання виконан-

ня будь-яким способом, зокрема запис, розповсюдження, публічне виконання, трансляцію. Кодекс чітко встановлює, що виконавець може укласти договори про використання своїх виконань з третіми особами [2; 3].

З прийняттям Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX відбулися значні зміни в медійному законодавстві. Цей закон встановлює правові засади діяльності суб'єктів у сфері медіа та визначає вимоги щодо дотримання суміжних прав при використанні виконань у медійному просторі. Водночас деякі попередні закони, такі як Закон України «Про телебачення і радіомовлення» та Закон України «Про інформацію», втратили чинність або були інтегровані в новий законодавчий акт [10]. Відповідно до положень статті 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за порушення права інтелектуальної власності, зокрема прав виконавців, що кваліфікується як використання виконання без дозволу виконавця або без виплати йому належної винагороди, що прямо суперечить вимогам авторського та суміжного права [12; 13].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про ставки авторської винагороди за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» встановлює конкретні ставки винагороди, які підлягають виплаті виконавцям за використання їхніх виконань. У документі визначено розмір винагороди за запис, трансляцію, публічне виконання та інші форми використання. Постанова деталізує процедуру виплати винагороди через організації колективного управління, що захищають права виконавців. Це дозволяє впорядкувати отримання виконавцями доходів від використання їхніх творчих результатів [11]. Судова практика України забезпечує застосування і конкретизацію норм щодо захисту виконавських прав, а також формує підходи до вирішення спорів. Важливим є Постанова Пленуму Верховного Суду, яка роз'яснює застосування норм авторського та суміжного права судами. У практиці Вищого господарського суду закріплено рекомендації щодо експертиз у спорах про порушення прав виконавців, зокрема при встановленні правомірності запису та використання виконань у медіа, фільмах, рекламі [3].

Висновки. Отже, система джерел права у сфері охорони прав виконавців на результати творчої діяльності має комплексний характер і охоплює міжнародне, європейське та національне законодавство України. Конституція України закріплює фундаментальні гарантії права на результати інтелектуальної та творчої діяльності, створюючи основу для спеціального законодавчого регулювання. Міжнародно-правові акти (зокрема, Римська конвенція, Женевська конвенція, Уго-

да TRIPS, Договір ВОІВ WPPT) встановлюють загальновизнані стандарти охорони суміжних прав, включаючи права виконавців. Європейське право через систему директив забезпечує орієнтири для гармонізації національного законодавства України із правом Європейського Союзу. Національне законодавство представлене як кодексами та спеціальними законами (Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про медіа»), так і підзаконними нормативними актами, насамперед постановами Кабінету Міністрів України. Окрему групу джерел становлять судові акти, які конкретизують правозастосування норм про суміжні права та є важливим елементом у вирішенні спорів щодо.

Література

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Законодавство України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ. Законодавство України. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
3. Шишка Р., Макаришева Т., Фелик В., Шишка О. Право інтелектуальної власності України. Підручник. Київ: Ліра-К, 2025. 620 с.
4. Izzo J. All the World's a Stage: Protecting Performers' Rights in a Borderless Entertainment Business. 4th Arts & Humanities Conference, Stockholm. 2018. DOI: 10.20472/AHC.2018.004.004. URL: <https://www.researchgate.net/publication/327852011>
5. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Нестерцової Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
6. Конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція). Укладена 26 жовтня 1961 року. Законодавство України. 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763
7. Конвенція про охорону прав виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (Женевська конвенція). Укладена 29 жовтня 1971 року. Законодавство України. 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_198
8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS). Укладена 15 квітня 1994 року. Законодавство України. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018
9. On the implementation of Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society: Report of the European Parliament A8-0209/2015 of 24 June 2015. European Parliament. 2015. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0209_EN.html
10. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №№ 47–50. ст. 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20>
11. Про ставки авторської винагороди за використання об'єктів авторського права і (або) суміж-

них прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 649. Законодавство України. 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2003-п>

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. Законодав-

ство України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

13. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення: станом на 20 січ. 2017 р. / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ: Центр учб. літ., 2017. 544 с.